

Elżbieta Konończuk

Wydział Filologiczny

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: elkononczuk@gmail.com

Ekologiczno-nekrologiczny nurt humanistyki

Ewa Domańska od lat uczestniczy w przesuwaniu granic humanistyki poprzez włączanie w jej zakres dyskursów nieantropocentrycznych, których interdyscyplinarny charakter skłania badaczkę do bardzo inspirujących rozważań, będących próbą odpowiedzi na pytanie: jakiej metodologii potrzebuje współczesna humanistyka? Ostatnia książka Domańskiej *Nekros. Wprowadzenie do ontologii martwego ciała* stanowi nowatorską propozycję badań, określonych przez nią jako „studia martwego ciała i szczątków”¹. Pracę tę można uznać za założycielską dla tej dyscypliny na gruncie polskim, gdyż spełnia wszystkie warunki tekstu otwierającego dyskurs.

Autorka poprzedza swoje rozważania przywołaniem wszystkich – funkcjonujących w interesujących ją obszarach badawczych – znaczeń pojęcia „Nekros/nekros” (pisanego wielką literą dla oznaczenia macierzy, humicznych fundamentów świata, małą literą zaś dla oznaczenia różnych form istnienia martwego ciała i szczątków). W przedmowie, obszernej i niezwykle interesującej z perspektywy metodologicznej, wyraża przekonanie o konieczności podjęcia rozważań nad statusem ontologicznym ludzkiego martwego ciała i szczątków jako problemie kluczowym dla przyszłości gatunku ludzkiego. Autorka precyzyjnie przedstawia, warunkowany kwestiami etycznymi, cel swoich rozważań, zmierzających w istocie do zmiany sposobu postrzegania martwego ciała. Ma nadzieję, że otwarty przez nią dyskurs wpłynie na

¹ E. Domańska, *Nekros. Wprowadzenie do ontologii martwego ciała*, Warszawa 2017, s. 18.

traktowanie go nie jako rzeczy, zbyt często używanej instrumentalnie, komercjalizowanej bądź upolitycznianej w przestrzeni publicznej. Proponuje zatem nadanie mu statusu organicznego podmiotu, posiadającego sprawczość. Tak sformułowane zadanie badawcze stanowi tezę, konsekwentnie i precyzyjnie argumentowaną przez Domańską. Podkreśla ona, że zbadanie i opisanie zjawiska wymaga podejścia integrującego rozważania z zakresu humanistyki i nauk społecznych z takimi dyscyplinami, jak antropologia fizyczna, chemia, fizyka, nauka o życiu, nauka o ziemi, nauki prawne czy kryminalistyka. Wielość dyscyplin, stanowiących podstawy inicjowanych przez Domańską „studiów martwego ciała i szczątków”, skłania badaczkę do eklektyzmu metodologicznego, umożliwiającego oryginalne postępowanie interpretacyjne. We wcześniejszych jej badaniach zawsze obecna była metarefleksja, powracająca w pytaniu o metodologię we współczesnej humanistyce². Badaczka opiera swój wywód na bardzo bogatej literaturze przedmiotu, wskazując tym samym na wzrastające zainteresowanie problemami podejmowanymi w ramach *dead body studies*. Wskazuje także na przyczyny zainteresowania tą dyscypliną, wynikające konsekwentnie z rozwoju cywilizacyjnego. Są to bowiem na przykład problemy związane z identyfikacją ciał ludzi zmarłych w wyniku katastrof, a także z ekshumacją i przenoszeniem szczątków. Nieustające debaty budzą aspekty medyczne, prawne i etyczne transplantacji, skutki toksyczności ciał i wyposażenia grobów, alternatywne sposoby postępowania z martwym ciałem (promesja, resomacja) oraz rozwijający się przemysł pogrzebowy. Domańska, kładąc podwaliny pod studia martwego ciała, tematyzuje także swoją postawę badawczą nie tylko w aspekcie teoretyczno-metodologicznym, ale także etycznym. Przedstawiony projekt – nawet jeśli ma cechy nekroutopii – wyrasta z troski o przyszłość gatunku ludzkiego i – jak oczekuje badaczka – powinien wpłynąć na zmianę sposobu myślenia o martwym ciele, przez upodmiotowienie go i uznanie jego sprawczości nie tylko w aspekcie symbolicznym. Tym samym proponuje „zrozumieć na nowo rolę człowieka jako części środowiska przyrodniczego” [s. 23].

Niezwykle ważnym aspektem książki *Nekros* jest podjęta przez autorkę ponownie koncepcja sprawczości, którą rozumie ona w nieco zredefiniowanej formule, w kontekście nieustających dyskusji w ramach humanistyki nie-

² Ewa Domańska jest autorką ważnych artykułów, których przedmiotem jest metarefleksja nad pluralizmem metodologicznym, pozwalającym badać coraz to nowe zjawiska, włączane w obszar zainteresowań współczesnej humanistyki: „Zwrot performatywny” w *współczesnej humanistyce*, „Teksty Drugie” 2007, nr 5; *Humanistyka nie-antropocentryczna a studia nad rzeczami*, „Kultura Współczesna” 2008, nr 3; *Jakiej metodologii potrzebuje współczesna humanistyka?*, „Teksty Drugie” 2010, nr 1/2; *Humanistyka ekologiczna*, „Teksty Drugie” 2013, nr 1/2; *Sprawiedliwość epistemiczna w humanistyce zaangażowanej*, „Teksty Drugie” 2017, nr 1.

antropocentrycznej nad sprawczością nie-ludzkich podmiotów, zwierząt, roślin, rzeczy. Zauważa, że uznanie ich za podmioty posiadające tożsamość, osobowość i biografię, sprawiło, że sprawczość oderwana została od samoświadomości, intencjonalności i wolnej woli. Właśnie refleksja nad „nekro-sprawczością” wpisuje się w tendencję do redefiniowania sprawczości i skłania się do jej relacyjnego rozumienia zaproponowanego przez Alfreda Galla i Bruno Letoura, pojmujących sprawcę jako „powodującego zdarzenia w otaczającym środowisku”:

W takim ujęciu ważny jest nie tyle sprawca/aktor i jego status, ile jego miejsce w sieci relacji, a także badanie połączeń i ich zmian (rozpadania się związków i ponownego ich splatania). Sprawstwo zaś to wypadkowa działania wielu aktorów – czynników ludzkich i nie-ludzkich, które same w sobie są podmiotami zbiorowymi (zbiorowiskami, asamblażami). „Każda rzecz, która zmienia stan rzeczy, która wprowadza jakąś różnicę, jest aktorem” – pisze Letour” [s. 63].

W precyzyjnie zbudowanej przez Domańską aparaturze pojęciowej ważne miejsce zajmuje pojęcie nekropersony jako „sprawcy zdolnego do wprowadzenia zmian w otoczeniu” [s. 29]. Interesuje ją sprawczość szczątków ludzkich rozumiana jako metamorfoza przebiegająca w porządku natury w odróżnieniu od sprawczości w porządku kulturowo-symbolicznym, sterowanej, a często manipulowanej przez żyjących, uprawiających nekropolitykę. Autorka zajmuje się śmiercią w znaczeniu biologicznym jako elementem procesu „od-stawania się człowiekiem” i przekształcania ciała w wyniku „metamorfozy nekrotycznej” [s. 46]. Pierwsza określona została mianem naturalnej, czyli humifikacji (przemiany w humus w wyniku naturalnego rozkładu ciała), druga – dendryfikacji (zmiany w rosnące na szczątkach drzewo), trzecia – adherencji, polegającej na wtopieniu się szczątków w podłoże w efekcie wybuchu bomby atomowej czy krystalizacji następującej na drodze przemiany skremowanych prochów w syntetyczny diament. Metamorfozy wiążą się z interesującym badaczkę zagadnieniem wolności morfologicznej, dotyczącej prawa decydowania o własnym ciele.

Nekroontologię opiera Domańska na historycznych fundamentach, przywołując *Naukę nową* Giambattisty Vico, który grzebanie zmarłych uważał za jedną z podstawowych zasad cywilizacji ludzkiej, a humanistykę wywodził od słowa *humanitas*, pochodzącego od łacińskiego *humando*, czyli „grzebanie”. Koncept ten prowadzi do refleksji nad humicznymi (humus – symbiotyczny holobiont zawierający ludzkie szczątki poddane procesom rozkładu; próchnica zawierająca ludzkie szczątki rozłożone) podstawami żywych światów. Gleba z rozłożonymi ludzkimi szczątkami (humus) może bowiem potencjalnie stać się zaczynem nowych gatunków. Pochówek zatem, w szerokim zna-

czeniu tego zjawiska, przyjmuje funkcję przechowywania szczątek wszystkiego, co odeszło, także człowieka. W książce Domańskiej silnie akcentowane jest stanowisko nienaruszalności miejsc pochówku, a tym samym sprzeciw wobec ekshumacji rozumianych przez nią nie tylko jako wyjęcie z grobu, ale przede wszystkim – zgodnie z łacińskim terminem *exhumatio* (*ex-humus*) – jako wydobywanie z humusu, specyficznego składnika gleby. Wiąże się to z zakłóceniem, zachodzącego w wyniku humifikacji i mineralizacji, procesu powstawania nekropersony.

Książka Domańskiej składa się z dwu tematycznie zróżnicowanych części. W pierwszej, zatytułowanej *Nekropolityka*, autorka szeroko omawia sposoby postępowania z martwym ciałem w sytuacji, kiedy wykorzystywane jest ono przez sprawujących władzę polityczną do zarządzania pamięcią o zmarłych i kształtowania pamięci zbiorowej. W rozdziale *Homo necros: fenomen obozowego muzułmana* przedstawione zostało zjawisko biopolitycznej kontroli nad ludzkim ciałem na przykładzie kondycji obozowego muzułmana, określanego jako *homo necros*. W rozdziale *Nekropolityka historyczna: repatriacja szczątków Witkacego* badaczka poddaje analizie zjawisko „nekroprzemocy” w bardzo wnikliwym wywodzie, dotyczącym historii przeniesienia szczątków Stanisława Witkiewicza z cmentarza w Jeziorach na Ukrainie na cmentarz w Zakopanem. Analizuje szereg wydarzeń składających się na tę historię, jak: naruszenie grobu oraz sąsiadujących z nim innych miejsc pochówku i szczątków, błędną identyfikację, a w końcu publiczny spektakl, jakim okazało się włożenie do grobu matki Witkacego obcych szczątków. Opis i analiza tych wydarzeń prowadzą do refleksji nad prawem do bezgrobia, czyli do nieoznaczonego miejsca pochówku.

Przedmiotem rozważań w rozdziale zatytułowanym *Historia, prawo i „zwrot sądowy”* jest w istocie „zwrot forensyczny” rozumiany jako zwrot śledczy lub zwrot ku dowodom materialnym, związany z ruchami ekshumacyjnymi, stanowiącymi narzędzie „polityki historycznej”. Autorka zwraca uwagę na wpływ popularnych seriali telewizyjnych (*CSI*, *Kości*, *Kryminalne zagadki Las Vegas*) na rozumienie roli, jaką odgrywają w kryminalistyce materialne dowody, ważniejsze od ludzkich świadków, omylnych, dysponujących zawodną pamięcią lub celowo wprowadzających w błąd. Na podstawie analizy dokumentów IPN powstał kolejny rozdział pierwszej części zatytułowany *Prawda forensyczna: przypadek ekshumacji w Jedwabnem*, w którym badaczka, analizując wypowiedzi historyków, dziennikarzy, polityków, rabinów, rekonstruuje trudny dla historii Polski dyskurs, tworzony w celu ustalenia, kto dokonał mordu oraz ilu Żydów zginęło. Autorka, chcąc odkryć prawdę, która „tkwi w kościach”, przedstawia różne punkty widzenia na problem przeprowadzenia pełnej ekshumacji, umożliwiającej dotarcie do

prawdy o Jedwabnem. Zwraca uwagę, że w tym przypadku przedmiotem zainteresowania stają się nie ofiary, lecz ich zdepersonalizowane szczątki, traktowane jako dowód materialny. *Casus Jedwabnego* służy ukazaniu nekropolityki jako obszaru złożonych dylematów oraz konfliktów między wiedzą a władzą, jak też między etyką, religią a prawem.

Część drugą, zatytułowaną *Eko-nekro*, której celem jest dowiedzenie sprawczości szczątków w perspektywie ekologiczno-nekrologicznej, otwiera rozdział *Ekologia dekompozycji: Przestrzenie Zagłady*. Przedmiotem zainteresowania autorki są przestrzenie poobozowe oraz miejsca występowania grobów masowych, skłaniające do pytań z zakresu ekologii dekompozycji o pośmiertne dzieje ludzkich szczątków, integrujących się z organicznym habitatem i niepozostających bez wpływu na inne formy życia. Ciekawym aspektem tych rozważań jest ukazanie zjawiska dehumanizacji nie tylko w wymiarze przemocowym (depersonalizacja, wykluczenie, upokorzenie), ale przede wszystkim poprzez dekompozycję w wyniku metamorfoz nekrotycznych, włączających martwe ciało w podziemny ekosystem, w procesy humifikacji i mineralizacji. *Nekroekumena: cmentarze protestanckie a ekoreformacja* to rozdział poświęcony zaniedbanym cmentarzom protestanckim na terenie Polski, które stały się w perspektywie długiego trwania eko- i geosystemem, stanowiącym schronienie dla różnych gatunków ptaków i zwierząt oraz są miejscem dogodnym dla spokojnego rozwoju roślinności, często chronionej. Domańska wychodzi z propozycją – wpisującą się w ruch ekoreformacyjny – przekształcania takich „zielonych cmentarzy” w ekocmentarze, na których przywrócono by (zaniechane w dobie komercjalizacji przemysłu pogrzebowego) naturalne sposoby pochówku, włączające martwe ciało w procesy przyrodnicze. Propozycje przekształcania zaniedbanych cmentarzy protestanckich w ekocmentarze, w myśl hasła, że śmierć to tylko forma życia, stanowi wprowadzenie do następnego rozdziału *Biourny: grobowy kult drzew*, przedstawiającego niekonwencjonalny sposób pochówku urnowego. Podczas takiego pochówku w ziemi umieszczana jest urna z biodegradowalnego tworzywa, w której oprócz prochów znajduje się sadzonka drzewa. Taka idea pochówku wynika z badań nad wpływem cmentarzy na zanieczyszczenie gleby i wód gruntowych, wywołane materiałami, z których wykonane są trumny, ubiór zmarłego, jak też związkami chemicznymi, stosowanymi do balsamowania ciała. Badaczka zwraca uwagę na rodzącą się proekologiczną świadomość, mającą wpływ na przemysł pogrzebowy oferujący ekopogrzeby. Z jednej strony chodzi o metody przyspieszające rozkład, z drugiej biourny pozwalające zamienić cmentarze w lasy. Idea ekopogrzebów wynika z przekonania o możliwości wykorzystania martwych ciał do życiodajnych transformacji. W rozdziale *Vestigia: szczątki ofiar bomby*

atomowej w Hiroszynie mowa jest o skutkach bomby atomowej w Hiroszynie, a szczegółowej analizie autorka poddaje eksponat z Muzeum Pamięci w Hiroszynie, znany jako „ludzki cień wypalony w kamieniu”, stanowiący dla niej „sygnaturę zagłady”. W kontekście ontologii ludzkiego ciała zagłada nuklearna wymaga szczególnej perspektywy badawczej w sytuacji całkowitej anihilacji ludzkiego ciała, znikającego w wyniku eksplozji bomby atomowej. Specyficzny jest bowiem status szczątków ludzkich, które zostały zredukowane do atomów, a tym samym niemożliwa jest ich identyfikacja. Cień człowieka powstały w wyniku „wpalenia zwęglonych i sprowadzonych do postaci atomów ludzkich szczątków w kamień” stanowi nie tylko dojmującą i niezwykle obrazową metaforę zagłady, ale także dowód w kwestii wyodrębnienia nowej ery geologicznej (antropocenu), wiążącej się ze zmianami w osadach skalnych, w głębokich warstwach geologicznych, za bezpośrednią przyczyną obecności pierwiastków radioaktywnych po wybuchach atomowych. Drugą część książki zamyka rozdział zatytułowany *Diamenty pamięci: węglowe formy życia*, opowiadający o kryształach, wytworzonych z ludzkich prochów. Autorka usiłuje zrozumieć motywację tych, którzy mają potrzebę zachowania materialnego śladu, swoistej współczesnej relikwii po bliskim zmarłym, na wzór odwiecznej potrzeby przechowania nieulegających rozkładowi włosów, kości, popiołów. Przedmiotem refleksji jest nie tylko religijny, etyczny, prawny i ekonomiczny aspekt wytwarzania upamiętniających diamentów, ale także zjawisko transsubstancjacji organicznej, gdyż wytworzenie diamentu możliwe jest dzięki odzyskanemu w trakcie kremacji węgłowi, stanowiącemu kontynuację organicznego życia.

W zakończeniu zatytułowanym *„Przyszłość jest w kościach”*³ Domańska poddaje interpretacji eksponowany w Krajowym Muzeum Prehistorii w Halle zbiorowy grób żołnierzy poległych w bitwie pod Lützen w 1632 roku, któremu nadano funkcję antywojennego pomnika. Badaczka interpretuje ten grób przypominający dwuskrzydłowy ołtarz jako assuaryjne mauzoleum usytuowane nie w miejscu sakralnym, lecz w muzeum. Autorka postrzega tę sytuację z jednej strony jako przykład przewagi postawy zorientowanej na zdobywanie wiedzy naukowej nad etyką i religią, z drugiej zaś jako przykład nekroestetyki.

³ Tytuł zakończenia jest cytatem zaczerpniętym z książki Edwarda H. Carra, *Historia. Czym jest*, przeł. Piotr Kuć, Poznań 1999, s. 135. Badacz formułując myśl „dobrzy historycy [...] mają przyszłość w kościach”, nawiązuje do metafory „czuć coś w kościach”, odnoszącej się do przeczuć, intuicji. W znaczeniu dosłownym – jak zauważa Domańska – to „kości wskazują historiom przyszłość” [E. Domańska, *Nekros*, s. 291].

Niezwykle ważnym aspektem książki jest włączenie przedstawionych w niej problemów w kontekst badań prowadzonych w ramach historii ratowniczej, historii zaangażowanej, a więc mającej na celu kształtowanie świadomości zmieniającej stosunek ludzi do zwierząt, roślin, a także rzeczy. Tak rozumianą historię interesują nie tylko procesy społeczno-polityczne czy ekonomiczne, ale też biologiczne, zachodzące w ekosystemach. Zainicjowany przez badaczkę ekologiczny aspekt historii ratowniczej wynika z założenia o konieczności przekroczenia w badaniach historycznych perspektywy antropocentrycznej⁴. Ekologiczna historia ratownicza odwołuje się do nowych form świadczenia o przeszłości, a więc także nowych kategorii świadków, ekoświadków (drzewa) czy geoświadków (kamienie). Zainteresowana procesami, w których historia ludzka przeplata się z historią naturalną, badaczka wskazuje na konieczność budowania świadomości ekologicznej, która wstrzymałaby negatywne skutki dominacji gatunku ludzkiego na Ziemi, dominacji przejawiającej się w dewastacji środowiska, wymieraniu gatunków, zmianach klimatycznych. W *Nekrosie* ekologiczny aspekt historii ratowniczej przedstawia Domańska na przykładzie cmentarzy rozumianych jako rodzaj ekosystemu, w którym egzystują różne formy życia, zdekomponowane ludzkie szczątki, roślinność, owady, ptaki, zwierzęta. Cmentarz jako nekrocenoza (specyficzny zespół pośmiertny gromadzący szczątki różnych gatunków) staje się zatem szczególnie interesującym miejscem dla rozważań humanisty, który musi zgodzić się na „radikalną interdyscyplinarność” [s. 26]:

W takim ujęciu badania historyczne (humanistyczne) nie obejdują się bez komplementarnych badań prowadzonych w ramach m.in. ekologii, etologii, botaniki (z dendrologią), a także tafonomii, która zajmuje się pośmiertnym losem szczątków organicznych, w tym m.in. wpływem czynników biologicznych (rozkład ciała, bioerozja, bioturbacja), fizycznych (transport, erozja mechaniczna) oraz chemicznych (diageneza) na zachowanie się szczątków i ich fosylizację oraz powstawanie nekrocenoz [s. 213].

Cmentarz staje się przedmiotem badań nie tylko jako przestrzeń kulturowo-społeczno-polityczna, ale przede wszystkim jako przestrzeń rozpatrywana w perspektywie „długiego nie-ludzkiego trwania” materii organicznej, powstałej w wyniku dekompozycji ciał w glebie, podlegającej procesom mineralizacji i humifikacji. W wyniku pochówków dochodzi do zmian właściwości chemicznych, prowadzących do powstania nowego typu gleby cmentarnej, zwanej nekrosolem. Ponadto cmentarze – szczególnie te zapomniane

⁴ Zob. E. Domańska, *Historia ratownicza*, „Teksty Drugie” 2014, nr 5, s. 19–20.

i zaniedbane – stanowiąc swoisty eko- i geosystem, skłaniają do badań w perspektywie bio-eko-geo, które na fali zwrotu geologicznego, zwróciły uwagę na „materialną vitalność ziemi”. Celem autorki *Nekrosu* – realizującej postawę charakterystyczną dla badań zaangażowanych – jest spowodowanie wzrostu świadomości ekologicznej, przejawiającej się na przykład w popularyzacji pochówków przyjaznych dla środowiska. Domańska promuje bowiem ideę, że „śmierć to tylko forma życia” [s. 231].

Nekros to książka wyrosła z przekonania autorki, że refleksja nad statusem ontologicznym ludzkiego martwego ciała jest kluczowa dla gatunku ludzkiego i jego przyszłości. Status martwego ciała ustanawiany jest tu w interdyscyplinarnym dialogu, w którym splatają się liczne dyskursy: przyrodniczy, prawny, ekonomiczny, archeologiczny, historyczny, ekologiczny, geologiczny, przy wykorzystaniu do procedur analityczno-interpretacyjnych metod i narzędzi badawczych wypracowanych przez wspomniane dyscypliny. Postawione przez badaczkę tezy – precyzyjnie argumentowane w toku wywodu – prowadzą do kształtowania ekologiczno-nekrologicznej perspektywy w ramach humanistyki oraz stanowią podstawę do budowania zorientowanej na przyszłość biohumanistyki, wywodzącej się z krytyki centralnej pozycji człowieka w świecie.

Nekros Domańskiej stanowi ciekawą realizację projektu wpisującego się w nurt nowej humanistyki, rozumianej przez Ryszarda Nycza jako nowa perspektywa poznawcza, uwzględniająca poznanie spersonalizowane (uczestniczące) oraz zaangażowane. Może być także uznany za ciekawy przykład ilustrujący ideę humanistycznej innowacyjności, wyłożoną przez Nycza w książce *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Innowacyjność, jak pisze autor, „wskazuje na kreatywno-sprawczy potencjał działalności humanistycznej i zarazem przydaje mu walor społecznej użyteczności czy szerzej: służebności”⁵. Praca Domańskiej stanowi właśnie propozycję służebną wobec przyszłości Ziemi i gatunku ludzkiego, propozycję postawy zaangażowanej w kształtowanie świadomości ekologicznej, przejawiającej się chociażby w propagowaniu pochówków ekologicznych.

Wprowadzenie do ontologii martwego ciała, czyli rezultat pracy badawczej Ewy Domańskiej, nie tylko wpisuje się w roboczo przyjętą przez Nycza definicję humanistycznej innowacyjności, a wręcz ugruntowuje tę definicję. Kolejne składniki definicji innowacyjności⁶, zaproponowane przez Nycza, znajdują doskonałą ilustrację w *Nekrosie*. Książka ta stanowi propozycję studiów martwego ciała i szczątków jako „samodzielnego i wielod dziedzi-

⁵ R. Nycz, *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*, Warszawa 2017, s. 24.

⁶ Tamże.

wego pola badań". W ramach tych studiów autorka inicjuje ekologiczno-nekrologiczną perspektywę poznawczą oraz biohumanistyczną orientację badawczą, co wymaga postawy, nazywanej przez autorkę „radykałną interdyscyplinarnością” i prowadzi do eklektyzmu metodologicznego. Badaczka wypracowuje powtarzalną procedurę badawczą, wykazując jej skuteczność w analizie i interpretacji różnorodnych sposobów postępowania z ludzkim martwym ciałem. Ważnym aspektem humanistycznej innowacyjności jest „stymulowanie procesu zmian w sferach społeczno-kulturowej wiedzy, obyczaju i zachowania, mentalności czy wrażliwości”⁷. Celem oryginalnego projektu badawczego Domańskiej, reprezentującej humanistykę zaangażowaną, jest kształtowanie świadomości i wrażliwości społecznej na szereg problemów etycznych dotyczących zasad postępowania ze szczątkami ludzkimi, co wiąże się bezpośrednio z etyczną odpowiedzialnością za długie trwanie środowiska przyrodniczego jako zdolnego do przekształcania śmierci w formę życia.

Nekros Ewy Domańskiej to książka, która intryguje i porusza. Intryguje, trzymając w napięciu czytelnika zainteresowanego wyłaniającymi się co chwila nowymi problemami, porusza natomiast jako książka o życiu, pokazująca sprawczość naszych szczątków, uczestniczących w budowaniu ekosystemu, a tym samym w długim trwaniu środowiska naturalnego.

Trawestując słowa Vico, który wywodził humanistykę od słowa *humanitas*, pochodzącego od łacińskiego *humando*, czyli „grzebanie”, można wywieść nową humanistykę od ekologicznych form grzebania zmarłych.

Bibliografia

- Domańska Ewa, *Historia ratownicza*, „Teksty Drugie” 2014, nr 5, s. 12–26.
Domańska Ewa, *Humanistyka ekologiczna*, „Teksty Drugie” 2013, nr 1/2, s. 13–32.
Domańska Ewa, *Humanistyka nie-antropocentryczna a studia nad rzeczami*, „Kultura Współczesna” 2008, nr 3, s. 9–21.
Domańska Ewa, *Jakiej metodologii potrzebuje współczesna humanistyka?*, „Teksty Drugie” 2010, nr 1/2, s. 45–55.
Domańska Ewa, *Nekros. Wprowadzenie do ontologii martwego ciała*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2017.
Domańska Ewa, *Sprawiedliwość epistemiczna w humanistyce zaangażowanej*, „Teksty Drugie” 2017, nr 1, s. 41–59.

⁷ Tamże.

Domańska Ewa, „Zwrot performatywny” we współczesnej humanistyce, „Teksty Drugie” 2007, nr 5, s. 48–61.

Nycz Ryszard, *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*, Warszawa: Wydawnictwo IBL PAN, 2017.

Eco-Necrological Trend in Humanities

Summary

In her critical analysis of Ewa Domańska's book *Nekros. Wprowadzenie do ontologii martwego ciała*, the author of the article regards it as the founding text, in Polish literary criticism, for the discourse of the dead body. She further reflects on the interdisciplinary discourse of the book which draws from humanities as well as social, natural and legal sciences. Finally, what emerges as the key tenet of interdisciplinarity is the search for the methodology which would integrate various fields of study.

Keywords: new humanities, interdisciplinarity, ecology, *necros*, Ewa Domańska